

*Нестеренко А. С.,
к.ю.н., доцент кафедри
адміністративного та фінансового права,
Національний університет
«Одеська юридична академія»*

ФУНКЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Вивчення функцій фінансової системи України в сучасних умовах її розвитку, виявлення взаємозв'язків між різними ланками фінансової системи, особливо з бюджетною системою, мають особливе значення, оскільки від оптимально функціонуючої фінансової системи країни залежить фінансове забезпечення різних сфер суспільного життя. А оскільки функція (від латинського *functio* – виконання) означає роль, призначення чого-небудь, обов'язки, коло діяльності [15, с. 1115], виконання, здійснення [13, с. 452], то визначення функцій фінансової системи допоможе нам у визначенні ролі й призначення фінансової системи.

В економічній і юридичній літературі останніх десятиліть фінансова система, її структура визначаються авторами по-різному. Але більшість теоретиків фінансового права поділяють думку про існування чотирьох ланок фінансової системи. Так, наприклад, О. Ю. Грачова вважає, що фінансова система складається з: 1) державних фінансів (державний бюджет, місцеві бюджети, позабюджетні цільові фонди); 2) фінансів підприємств, установ, організацій усіх форм власності; 3) кредитування; 4) страхування [4, с. 6]. Український учений Л. К. Воронова так само до фінансової системи відносить такі ланки: 1) бюджетну систему; 2) кредитну систему; 3) обов'язкове державне страхування; 4) фінанси підприємств [3, с. 10].

Кожній ланці фінансової системи притаманні певні властивості й функції, які є якоюсь мірою схожими за роллю і призначенням, і ті, які не повторюються іншими її ланками, але всі ланки при цьому взаємодіють і інтегрують. Це і є ознакою цілісності фінансової системи.

Таким чином, для того щоб визначити, які функції властиві самій фінансовій системі, ми розглянемо функції ланок фінансової системи. І тим самим визначимо основні з них, які притаманні фінансовій системі.

Питанням значення функцій фінансової системи та її ланок: фінансів, кредиту, страхуванню, були присвячені роботи таких фахівців: В. Л. Лебедева, І. Х. Озерова, І. І. Янжула, Ж. П. Годме. А у сучасних умовах ця проблема досліджується: Л. К. Вороновою, С. І. Лушиним, Л. В. Вакарюком, Р. Гаврилюк, П. С. Пацурківським, М. П. Кучерявенком, В. Е. Леонтьєвим, А. І. Балабановим, І. Т. Балабановим, А. Я. Кузнецовою, Е. С. Дмитренко, В. П. Нагребельним, Е. Д. Соколовою, О. Ю. Грачовою, В. М. Опаріним та іншими.

Визначаючи функції ланок фінансової системи, ми встановлюємо роль фінансової системи держави в цілому, оскільки всі ланки фінансової системи мають на меті забезпечити необхідними фінансовими ресурсами різні сфери суспільного життя.

Спочатку, аналізуючи поняття «фінансова система», ми проводили паралель з таким поняттям, як «фінанси». Державні і муніципальні фінанси є центральною ланкою фінансової системи держави. Основною ланкою державних і муніципальних фінансів є бюджетна система. Таким чином, почнемо аналіз з функцій фінансів.

Фінанси функціонують як інструмент розподілу частини сукупного суспільного продукту і водночас контролюють поділ його на частини, співвідношення цих частин, канали витрачання цих фондів. Так, наприклад, Кузнецова А. Я. визначає функцію як прояв сутності кожної економічної категорії. Фінанси, на її погляд, виконують дві головні функції: розподільну та контрольну [8, с. 12].

Російський учений Ю. О. Крохіна дотримується іншої думки щодо ієрархічного виділення функцій фінансів. Вона вважає, що сутність фінансів проявляється в їх функціях, а саме: у формуванні грошових фондів (акумулювання) держави та органів місцевого самоврядування; використанні грошових фондів у публічних інтересах; регулюванні економіки; контролюванні [7, с. 23–25].

Також існує твердження, що у процесі діяльності, пов'язаної з регулюванням реального грошового обігу, реалізуються три основні функції фінансів: відтворювальна, розподільна і контрольна [1, с. 49].

На думку А. М. Бабич, складовою відтворювальної функції фінансів є оперативна функція – поточне забезпечення підприємств,

організацій, бюджетів і позабюджетних фондів грошовими коштами для безперервного фінансування, тобто здійснення платежів, розрахунків та виконання грошових зобов'язань.

Одне з центральних місць у фінансовій системі належить кредитній системі (кредитним відносинам). Розглядаючи кредитні право-відносини, під функціями кредиту, що впливають з його сутності, визначають три найважливіші: перерозподіл вартості; контроль руху позиченої вартості; стимулювання економії витрат [1, с. 45–46].

Наступний елемент фінансової системи – це інститут страхування. Страхування – елемент фінансової системи держави. З одного боку, це самостійний елемент фінансової системи, а з іншого – страхування безпосередньо взаємодіє з кожним з елементів фінансової системи: фінансами підприємств, державними і муніципальними фінансами, будучи їх невід'ємною частиною. Страхування створює систему захисту майнових інтересів громадян, підприємств і держави. Воно надає гарантії відновлення порушених майнових інтересів у разі непередбачених природних, техногенних та інших явищ, позитивно впливає на зміцнення фінансової системи, страхування є одним з джерел довгострокових інвестицій [1, с. 147].

З позицій цільового формування і використання страхових фондів – це перерозподільні відносини між тими суб'єктами, що сплачували страхові внески, і тими, хто отримує відшкодування збитків. З погляду взаємовідносин окремих суб'єктів зі страховими компаніями – це плата за хеджування ризику (плата за спокій), тобто обмінні відносини. Розміщення коштів страхових фондів на фінансовому ринку відображає відносини з приводу торгівлі тимчасово вільними фінансовими ресурсами, тобто перерозподіл ресурсів між учасниками страхування та іншими суб'єктами фінансових відносин [12, с. 103–104].

Наступним елементом фінансової системи виступають фінанси підприємств. Фінанси підприємств є однією з основних ланок фінансової системи, у які формуються фінансові потоки, що відображають створений національний дохід, який підлягає надалі перерозподілу через бюджетну систему.

Фінанси підприємств призначені для забезпечення їх виробничої діяльності. Основою фінансів підприємств є формування фінансових ресурсів та отримання і розподіл доходів з метою забезпечення відтворення виробництва. Вони виконують роль сполучної ланки між окремими циклами відтворювального процесу.

Виходячи з викладеного матеріалу (щодо таких елементів фінансової системи як: фінанси, кредит, страхування, фінанси підприємств), можна зробити проміжний висновок, що їх об'єднують загальні функції (регулювання, відтворення, перерозподілу, стимулювання, контролю).

На основі цілісності, гнучкості, динамічності та відкритості фінансової системи було виведено основне правило її діяльності: завжди потрібно прагнути до фінансової стійкості системи в цілому, а не тих чи інших її ланок і субінститутів [10, с. 61–65].

Це передбачає посилення і поглиблення зв'язків фінансової системи із зовнішнім середовищем, постійний обмін інформацією. Складність фінансової системи визначається неоднозначністю її елементів, різних за характером зв'язків між ними, їх структурною різноманітністю. Динамічність фінансової системи зумовлюється тим, що вона перебуває в постійному розвитку, постійно змінюється величина фінансових ресурсів, витрат, доходів, коливаються попит та пропозиції на капітал. Відкритість фінансової системи пояснюється взаємодією її ланок з соціально-політичними структурами держави, а також з фінансами зарубіжних країн. Гнучкість і ефективність фінансової системи досягається за рахунок її багатоланковості [7, с. 32].

Фінансова система відтворює всі процеси щодо перерозподілу суспільного продукту і національного доходу, тому є одним з найважливіших регуляторів розвитку державної економіки. У цьому фінансова діяльність подібна біологічному організму, виживає тільки шляхом пристосування до навколишнього світу [16, с. 283].

Для фінансової системи в цілому вирішальне значення мають також такі функції: планування, організації, стимулювання, а також стабілізаційна та регулятивна.

Натомість у зарубіжній літературі превалує інший, більш прагматичний підхід до визначення функцій фінансової системи:

1. Забезпечення способів переміщення економічних (фінансових) ресурсів у часі та просторі через державні кордони та з одних галузей економіки в інші.

2. Забезпечення способів управління ризиком, який здебільшого пов'язаний з капіталом і переноситься одночасно з ним за посередництва фінансової системи. Частина посередників у фінансовій системі, зокрема страхові компанії, спеціалізуються на діяльності, пов'язаній з переміщенням ризику.

3. Забезпечення способів клірингу і здійснення розрахунків, які стимулюють обмін товарами, послугами, активами.

4. Забезпечення механізму об'єднання фінансових ресурсів для створення великомасштабного підприємства або розподіл капіталу великих підприємств на паї серед значної кількості власників.

5. Надання фінансової інформації, що дозволяє координувати децентралізований процес прийняття рішень у різних галузях економіки.

Принципова різниця у підходах до визначення фінансової системи та притаманних їй функцій в Україні (а також країнах колишнього СРСР, які мали спільну наукову школу) та зарубіжних країнах (особливо у країнах із розвинутою ринковою економікою) є цілком очевидною.

Таким чином, виділимо основні функції, які властиві фінансовій системі.

1. Багато економістів та фінансистів вважають, що фінансам, фінансам підприємств та міжнародним фінансам притаманні дві функції: розподільна (обміну) та контрольна. Ця наукова позиція достатньо поширена. Її підтримують Воронова Л. К., Кучерявенко М. П. [3, с. 7–9], Леонтьев В. Е. [9], Кузнєцова А. Я. [8, с. 12], Дмитренко Е. С. [6, с. 14], Ковальова В. В. [14, с. 7], Грачова О. Ю., Соколова Е. Д. [4, с. 350], Опарін В. М. [12, с. 207].

2. У літературі можна знайти твердження, що фінансам та фінансовій системі, крім цих двох функцій, властиві і інші: виробнича (різні автори називають її по-різному), стимулювальна, регулятивна, планування, організації і тощо. Прибічники цієї позиції – Бабич А. М., Павлова Л. М. [1], Нагребельний В. П., Чернадчук В. Д., Сухонос В. В. [11, с. 11].

3. Деякі економісти вважають, що фінансам властиві три функції: формування грошових фондів (доходів), використання грошових фондів (доходів) і контрольна. До фахівців, які поділяють таку позицію, відносять Балабанова А. І., Балабанова І. Т. [2, с. 14].

4. Необхідно враховувати при визначенні функцій фінансової системи різноманіття і відмінність елементів фінансової системи, зміни складу та стану системи. У результаті чого можна виділити такі функції: динамічність, відкритість, гнучкість та ефективність фінансової системи. Цю думку поділяє російський учений Крохіна Ю. О. [7, с. 32].

5. Зарубіжні автори до функцій фінансової системи відносять: забезпечення способів переміщення економічних (фінансових) ресурсів у часі та просторі через державні кордони та з одних галузей економіки до інших; забезпечення способів управління ризиком, який взаємопов'язаний з капіталом і переноситься одночасно з ним за посередництва фінансової системи; забезпечення механізму об'єднання фінансових ресурсів для створення великомасштабного підприємства або розподіл капіталу великих підприємств на паї серед значної кількості власників; надання фінансової інформації, що дозволяє координувати децентралізований процес прийняття рішень у різних галузях економіки.

Наявність дискусійних питань зумовлює потребу у подальшій розробці теоретичних проблем сутності і функцій фінансової системи та її складових. Глибоке вивчення економічної природи функцій фінансової системи, її складових і характерних для них властивостей дозволить розробити шляхи ефективного застосування даної категорії у практиці господарювання, науково обґрунтувати заходи, спрямовані на фінансове оздоровлення економіки та вдосконалення системи фінансових взаємозв'язків.

Список використаної літератури

1. Бабич А. М. Государственные и муниципальные финансы: учебник для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. / А. М. Бабич, Л. Н. Павлова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 703 с.
2. Балабанов А. И. Финансы / А. И. Балабанов, И. Т. Балабанов. – СПб.: Питер, 2002. – 365 с.
3. Воронова Л. К. Финансовое право: учебное пособие для студентов юридических вузов и факультетов / Л. К. Воронова, Н. П. Кучерявенко. – Х.: Легас, 2003. – 360 с.
4. Грачева Е. Ю. Финансовое право: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. / Е. Ю. Грачева, Э. Д. Соколова. – М.: Юрист, 2004. – 350 с.
5. Грачева Е. Ю. Финансовое право России: учебник / Е. Ю. Грачева, Н. А. Куфакова, С. Г. Пепеляев. – М.: Теис, 1995. – 560 с.
6. Дмитренко Е. С. Фінансове право України: загальна частина: [навч. посібник] / Дмитренко Е. С. – К.: Алеута; КНТ, 2006. – 375 с.
7. Крохина Ю. А. Финансовое право России: [учебник] / Ю. А. Крохина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2008. – 720 с.
8. Кузнєцова А. Я. Теорія фінансів: [навч. посібник] / Кузнєцова А. Я. – Львів, 2001. – 256 с.

9. Леонтьев В. Е. Финансы. Деньги, кредит и банки / Леонтьев В. Е. – М.: ИВЭСЭП, 2003.
10. Мескон М. Х. Основы менеджмента / Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. – М., 1992. – 276 с.
11. Нагребельний В. П. Фінансове право України. Загальна частина: [навч. посібник] / Негребельний В. П., Чернадчук В. Д., Сухонос В. В. / за заг. ред. члена-кор. АпрН України В. П. Нагребельного. – Суми: Університетська книга, 2004. – 420 с.
12. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): [навч. посібник] / Опарін В. М. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.
13. Финансово-кредитный словарь, [под ред. В. Ф. Гарбузова]. – М.: Финансы и статистика, 1994. – С. 452.
14. Финансы: учебное пособие / [под ред. Ковалева В. В.]. – М.: ТК Велби, 2003.
15. Юридический словарь / [под ред. А. Н. Азрилияна]. – 2-е изд. – М.: Институт новой экономики, 2009. – С. 1115.
16. Elbing A. O. On the Applicability of Environmental Models: Contemporary Management. N. Y., 1974. – P. 283.